

MAGYAR PHILOSOPHIAI SZEMLE.

TÖBBEK KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTIK

BARÁTH FERENCZ és BÖHM KÁROLY.

III. ÉVFOLYAM.

4. FÜZET.

1884. JUNIUS.

Megismeritek az igazságot, és az igazság
szabadokká téssen titeket.

János VIII. 32.

TARTALOM:

1. A philosophálás akadályai. — Harmadik közlemény. — *Dr. Horváth Cyrill.*
2. A positiv philosophia rendszere. — Második közlemény. — *Böhm Károly*
3. Az érzéki észrevevés elemi alkatrészei. — *Dr. Lechner Károly*
4. Dr. Petöcz Mihály bölcészeti rendszere. — Első közlemény. — *Dr. Buday József.*
5. Értesítő. Thót József bölcészettörténelme, tanulók egyszersmind művelt olvasók használatára. *Bokor József.* — Eduard Reich Dr. Med. Die Emancipation der Frauen, das Elend u. geistige Ueberspannung. — *k.*
6. Újabb philosophiai művek.

BUDAPEST.

A SZERKESZTŐK TULAJDONA.

1884.

A »Magyar Philosophiai Szemle« megjelenik kéthavi füzetekben, tehát évenként összesen hat füzetben, legalább 30 ivnyi tartalommal.

A »Magyar Philosophiai Szemlét« a Magyar Tudományos Akadémia támogatja ugyan, de a lap szellemi irányáért és tartalmáért csakis a szerkesztőség felelős.

Előfizetési ár: egész évre **5 forint**. Egyetemek, theologiai intézetek s egyéb felső iskolák hallgatói, ha ellenőrizve történik az előfizetés, személyök részére évenként **3 forinttal** fizethetnek elő.

Minthogy ez évfolyamot már maga a szerkesztőség **adja ki**, azért a folyóirat **szellemi** (dolgozatok s egyéb tudósítások) és **anyagi részét (előfizetések, reclamatiók stb.)** **illető mindennemű küldemények a szerkesztőséghez** (*Böhm Károly, Deák-tér 4. sz., evang. főgymnasium*) intézendők.

Felelős szerkesztő: **Böhm Károly.**

Társszerkesztő: **Baráth F.**

Megjelent és **KÓKAI LAJOS** könyvkereskedésében (IV. Károly-utca 1.) kapható:

AZ EMBER ÉS VILÁGA.

PHILOSOPHIAI KUTATÁSOK.

Irta:

BÖHM KÁROLY,

ev. főgymn. tanár.

ELSŐ RÉSZ:

DIALEKTIKA VAGY ALAPPHILOSOPHIA.

Ára: 3 frt.

Nemrég hagyta el a sajtót:

LOGIKA

AZAZ

GONDOLKODÁSTAN.

KÖZÉPISKOLÁK HASZNALATÁRA

írta:

Dr NEMES IMRE.

Ára 1 frt.

Budapest 1884. Nyomatott Kunosy Vilmosnál.

A PHILOSOPHÁLÁS AKADÁLYAI.

— Harmadik közlemény. —

15. Tudományoskodásunk fejlődő viszonyai, az e viszonyok között meg-megnyilvánuló felfogás különködései és az itt ezutal megoldandó feladat lehető irányzatai követelték azt tőlünk: hogy az eddig előterjesztett szakaszokban a tökélyösztön jelentőségére a közönségesnél jóval nagyobb súlyt fektessünk. Teljesítendőnek tartottuk a követelt eljárást; de korántsem annak tudása nélkül, hogy az ily eljárást, a tökélyösztön érdekében, már mások is gyakorolták. Gyakorolták pedig azt, különösen ott és annyiszor, a hol és a hányszor annak számbavételét az emberi természetre való hivatkozás szükségesnek mutatta.

Három lón e sorokban megemlítve: a tökélyösztön, az emberi természet és az eljárás. E pontok között egy sincs, melynek átvizsgálásánál vagy felhasználásánál az élesebben tartott megkülönböztetés hiányozhatnék.

Mondják ugyan ezen állításra némelyek, hogy mi a rútra, az igaztalanra és rosza közvetlenül nem ösztönöztetünk, természetünknel fogva nem is ösztönöztethetünk: következőleg a tökélyösztönnek nincs ellentársa, melytől azt meg kellene különböztetnünk. Tegyük, hogy az, a mit mondanak, igaz, tegyük, hogy a tökélyösztön hatáskörén belül az élesebb megkülönböztetés csakugyan nincs a maga helyén; kérdezhetni mégis tőlük, vajon a felhozott érvben ki van-e már mindaz merítve, a mit a tökélyösztön ügyénél számba lehet és számba kell vennünk. Aligha, mert a tárgyi szempont mellett az alanyi, vagyis az a szempont is nyom valamit, mely a tökélyösztönnek többféleképen módosúlható felfogására vonatkozik. Vajmi sokszor meg-

történt már, hogy a hiányos felfogásnak engedők a nézetbeli zavartság tömkelegéből csak az élesebb megkülönböztetés útján tudtak kivergődni. A tökélyösztön világa sem ment a rá vonatkozó felfogásnak csalszínes egyoldalúságaitól.

A mi az emberi természetet illeti, az sem érvényesülhet igazán a megkülönböztetés alá eső ellentétesség határain kívül. Ez is világos. Hiszen az ember ideális és reális, felsőbb és alsóbb észbeli és érzéki természetéről csak az érintett határon belül lehet szó. Mik ezek, ha nem olyféle oldalak, melyek az emberi természet egységében egymást kölcsönösen föltétezik és kiegészítik? Ha pedig ez áll, különböznek, meg is különböztetendők tehát egymástól.

De a követelt eljárás sem lehet itt el az élesebb megkülönböztetés, mint önmaga egészének egyik oldala, nélkül. Hogy ezen eljárás tisztán tárgyi, vagyis egyedül a kérdés alatti tárgy mivoltához simuló legyen, az itt is oly követelmény, mely alól föl nem menthető. Hódolni tartozik a követelménynek, de még sem oly mértékben, hogy e miatt az őt megillető szabad mozgásról lemondjon. Küzdenie kell, mert csak így haladhat előre. Olykor az irányferdítő előitéletek, máskor a megszokottság ernyesztő badarságai, legtöbbször mégis épen ama viszonyok térvesszett felfogása gördít eléje akadályokat, mely viszonyok célirányos működtetésének szükségképeni föltétei. Az akadályok eltávolítandók. De hogyan, ha azok felfogását az élesebb megkülönböztetés világossá nem teszi?

Az etőadottak beigazolhatása végett forduljunk most már a philosophia történetéhez, hogy az ott lelhető tények sorából épen azt emelhessük ki, melyre a magunk elé tűzött feladat megoldásánál igen nagy szükségünk leend. E tény a tökélyösztön és az emberi természet között fennálló viszony. Ismert dolog, hogy e viszony felfogása és alkalmazásakor fölötte sok rés nyílik az egymástól eltérő vélemények szétágazására. Innen azután a meghasonlási merevültség, mely sohasem és seholsem tűnt még föl kártékony hatás nélkül.

Némelyek előtt mindegy, akár a tökélyösztön ítéltessek megelőnyösítendőbbnek az emberi természet fölött, akár ez ama fölött, mert ez a dolog valódi becsén nem változtat. Az ő nézetük szerint a tökélyösztön és az emberi természet kölcsönösen

föltétezik egymást. Ez azután az ok, mely miatt ők nem is igen szoktak az eljárás ilyen vagy olyan módja ellen bolygatózni.

Ámde mihelyt a szóban forgó föltételezés közelebbi meghatározása sürgettetik; azonnal megindul a szörszálhasogatásba átesapni szerető puhatolkodásnak véleményekben gazdag berzengeése. Akkor derül azután ki, hogy némelyek ama föltételezést esetlegesnek, mások ellenben szükséglegesnek mondogatják. Nagyön tanulságos ilyenkor ama szempontok bírálatos átértése, melyekből a puhatolkodók kiindulnak. Ez itt hallani sem akar más, mint saját alapnézetének irányáról. A figyelemre méltott tárgy valamennyi oldalával összehangzó vagy össze nem hangzó legyen-e amaz irány, az őt nem aggasztja. Neki elég, ha önmagán nyugvólag haladhat előre. Amaz ott örömet elfogadja mások nézetét is, de csak akkor, ha ezen másoknak, mint elismert tekintélyeknek tantételeit öntetszőleg idézheti. Az ilyen előtt az idézhetés a szabad gondolkodásnak minden más fölé emelhető záloga. Olykor mind a két fél embere nyomatékoskodik, de a nélkül, hogy nyomatékoskodásának alapja irányában a belátás kellő tisztaságát előbb megszerezte volna.

Vannak azonban, kik, tájékoztatólag akarván hatni, elvekről is beszélnek. Hatnak is, de csak ideiglenesen; mert, saját felfogásuk hiányos volta miatt, nem képesek arról másokat meggyőzni: hogy az a talaj, melyről buzditó elveiket hangoztatják, más legyen, mint veszélylyel határos ingovány.

Akár élő szóval, akár írásban induljon meg a tárgyunkra vonatkozó vitatkozás, úgy tapasztaljuk, hogy annak lefolyása alatt több ízben szokott hivatkozás történni két oly tételre, melyeket a vitatkozók iránytételekül tekintenek. Sőt, ha nem fejezik is ki azokat mindig határozott szavakkal, már a vitatkozás gondolatainak menete maga is elég világosan sejteti, hogy ama tételek a gondolatok menetére befolyással vannak. Bizonyosság ez arra nézve, hogy a kérdés alatti tételek a vitatkozók előtt fontossággal bírnak.

A szóban forgó tételek ezek: a) *homo est ens perfectibile*; b) *per fice te ipum*. Az ember, a tökély és az ezek közötti viszony az, a mire e tételek felhasználásakor a felfogás kiválólag irányúl. Eleinte úgy látszik, mintha e tételek megmozgatásával

a legkisebb meghasonlásra sem nyújtatnék alkalom. Ez azonban csak látszik úgy, mert az összehasonlitott tényadatokból csakhamar ki szokott világlni: hogy az idézett tételek megmozgatása olykor egészen más erefményt hoz elő itt, egészen mást amott. Itt megnyugtató, amott nyugtalanító. Hol keresendő az ily különbség oka?

Első, a mi a vizsgálódó előtt azonnal feltűnik, a tételek egymástól való különbözése. Az egyik elméleti, a másik gzakerlati. Az egyik úgy veszi az embert, a mint van, a másik a hogyan annak lennie kell. Az egyik képesnek mondja őt arra, hogy tökélyesedjék, a másik parancsolja, hogy önmagát tökélyesítse. Az egyik nem határozza azt meg végérvényesen, vajon a viszony, mely az ember természete és a tökélyesedés között van, szükségképeni-e vagy csupán esetleges: innen ennek oldaláról a tétovázás lehetősége, A másik tétel felfogásakor nem fordulhat ilyesmi elő. Ez, mint erkölestudományi fölélv, csak olyast követelhet az embertől föltétlenül, a mi erre nézve lényeges, szükségképeni, tehát csak olyast, a mi nélkül az ember, mint olyan, saját rendeltetését meg nem valósíthatná. Innen ennek oldaláról a felfogást követő állapot biztosíthatósága.

A dolog igyléte mellett nem lehet a belátóbbak előtt váratlan, ha a tökélyösztön alanyainak, vagyis a tökélyesedésre igazán képes lényeknek meghatározásakor két felekezet lép elő melyek közül az első a föld minden lényét, a másik a földi lények között csak az embert véli hivatással bírónak arra, hogy a tökélyesség megvalósításának ügyében részt vegyen. Az első felekezetet az empiristák, a másodikat az intellectualisták teszik.

Az empiristák felfogásának köre, valamint egyebekben, úgy a tökélyösztön dolgában sem emelkedih fölül a tapasztalás korlátain. Rájok nézve csak e horlátokon belül léphet föl igazán magának az igazságnak hatáskodása is. Az, a mi ezeken túl teljed, ábrándvilági kép vagy élethias abstractio. Az ő nézetük iránya és köre szerint csak a természet és az ennek felfogásakor érvényre juttatott külső, meg belső észrevétel az, a mi a tökélyesség dolgában is méltó a komolyabb megfigyelésre. Rajta is vannak, hogy a természeti tárgyak és a természeti tünemények sorából mindaz előhozassék, a mi csak a bármitől származott javítottásnak vagy tökélyesbitettségnek színét viseli. Kétségbe

nem hozható bizonyítékok előttük a föld művelése, a növények nemesítése, az állatok idomítása, az iparászat alakító terjeszkedése, meg a művészet előhozványai körül mutatkozó haladás nyilvánulatai, melyeknek idő- és helyszerű fölemlítésekor biztosan állítgatják, hogy a tökélyesedhetés a földön nemcsak az embernek, hanem a lények többi osztályának is tulajdonítandó legyen.

Határozottan ellenkezik e nézettel az intellectuálisták nézete. E szerint valamely lény megvalósítandó rendeltetése azon tehetségkörtől, és ennek azon határozottságától függ, melylyel a lény természeténél fogva, bír. A mire valamelyik lény, természeténél fogva, nem képes, az annak sem rendeltetése, sem rendeltetésének létmozzanata nem lehet. Az eredeti tehetségkörrel és annak határozottságával adatik azonfelül még ama mód is, melynek sajátlagos megérvényesítése szükségképeni föltét arra, hogy a rendeltetés megvalósítottá váljék. E mód az emberi élet határai között az öntökélyesítés. Ez pedig az ember magasabb természetének egyik létmozzanata. Következőleg világos, hogy azon lény, mely ily természettel ellátva nincs, arra sincs kötelezve, hogy rendeltetésének az öntökélyesítés útján való megvalósítására vállalkozzék. E gondolat lebegett Imre János előtt, midőn *Metaph. applic.* 336. lapján e tételt kimondotta: *Perfectibilitas est praedicatum soli homini in terra proprium.*

16. Tehát itt is egy oly ellentét, melynek öszhangzásba hozandó oldalai nem tűntetik föl mindenütt a kellő tisztaságot. Pedig erre itt szükségünk leend, mert e helyen sem várható az ellentéti oldalak kiegyenlítésének foganatossága, ha azoktól előbb a felvilágosítás minden idegenszerűt el nem távolít.

Kérdezhető ezek után, hogy ugyan mire lehetne itt azt az adandó felvilágosítást építeni? Kétségkívül a tökélyösztönre. Ez ama központ, melynél a felekezetek imént vázolt nézetei találkoznak. Ezt hangoztatta mind a két felekezet: kell tehát a tökélyösztön mivoltában valaminek rejleni; a mi velünk azt sejteti, »hogy az a különbség, mely a felekezeteket egymástól elválasztja, épen nem sorozható az elháríthatatlanságok közé. Legalább egyelőre nem ütközünk oly jelbe, mely őt az elháríthatatlanságok közé tartozónak mutatná. Biztosítanunk kell mind a mellett e pont irányában is magunkat.

A biztosíthatóság megszerzésének céljából vessük fel most már e kérdést: mi az különösen, a mit az önmaga megvalósításának ügyében mozgó tökélyösztön, minden más előtt, értésünkre juttat? Az, hogy ezen megvalósítás bizonyos föltételek-től fhgg. Első e föltételek között:

a) a cél. Tökélyösztönt, melynek mozgásköre minden cél hatáskodása nélkül szűkölködnék, gondolni sem lehet. Az önmagában eredetileg meghatározott ösztön mozgásköre határozott irányról, a határozott irány pedig határozott célról tesz bizonyosságot. Áll ez a tökélyösztön hatáskörén belül történők irányában is. Az önmegvalósítás lefolyása ott sem hajtható végre határozott cél nélkül. Ha ezen cél csupán külső, kívül esik, ha csupán belső, belül esik a tökélyösztön alanyán. Ha pedig a cél özszerű, akkor az előbbiek, vagyis a hűlső vagy a belső cél létmozzanatok gyanánt szoktak benne értékesülni. A cél, mint cél megvalósítandó, Az, a mi a megvalósítást sürgeti, az indok. A cél megvalósítása az indok által meghatott alanynak tiszte. Ezt azonban az alany csupán akkor teljesítheti, ha az arra szükséges képességgel már el van látva. Ez a

b) képesség a második föltét. Hogy ez a képesség azonagy legyen a bizonyos tökélylyel való ellátottsággal, az itt magától ártetik. De honnan e tökély az alanyban? Csalódnék az azt itélő, hogy valamely tökély, az általa szükségelt ok nélkül, birtokolható legyen. A kérdés alatti oknak léteznie kell. Mi az és hol lelhető? Vagy valamelyik lény a tökély alanyán kívül, vagy maga a tökély alanya, vagy mind a kettő együttes működésben gondolva. Mivel pedig a tökély csak akkor bizonyúl valódinak, ha módját a valólagos tökélyesítés ejti: biztosan állíthatni, hogy a tökélylyel való ellátásnak módját vagy a más által való tökélyesíttetés, vagy az öntökélyesítés, vagy ezek összeműködése fejezi ki legérvényesebben.

A más által való tökélyesíttetésnek szükségképeni föltéte az alany fogékony-sága; az öntökélyesítés hasonló föltéte az öntevőség; a jelzett összeműködés szükségképeni föltéte pedig abban összpontosúl, hogy az alany, az összeműködés lefolyása alatt, önmagáról ne csak, mint fogékonyan öntevővel, hanem mint öntevőleg fogékonyról is tegyeu bizonyosságot. Lehetséges ez minde-
nütt és mindenkor?

Legalább az utóbbi követelményeknek a tárgyalt ügy határai között sem az empiristák, sem az intellectuálisták nem képesek annak rende szerint eleget tenni. Az ok a felfogás egyoldalúságában rejlik. Az empirismus a tökélyöszön alanyának meghatározásakor a szükségelt öntevőség iránt, az intellectualismus ellenben ugyanakkor a szükségelt fogékonyság iránt mutat oly viselkedést, melyet a fonákságba való hanyatlás nyomban szokott követni. Az, hogy ennek megtörténte után az említett felekezetek a fonákságok zátonyai közül saját nézeteik útmutatása mellett szabadúlhassanak ki, nem várható. Nem várható pedig azért, mert az, ki az egyoldalúságokban találja örömet, távol tartja magától mindazt; a mi őt a felvilágosítás helyes időszerű alkalmazásával bármily oldalról kijózaníthatná. Innen azután a felfogás azon rögzöttsége, melynek következtében az empirista szintügy, mint az intellecualista csupán azt méltatja kellő figyelemre, a mi az ő egyoldalúságának kedvez, üldözi ellenben mindazt, a mi azzal ellenkezik, vagy ellenkezni látszik.

Ha az imént mondottakat a már egyszer mondottakkal egybevetjük: úgy fogjuk találni, hogy az itt vázolt eljárás majdnem azon egy a szellemi fonákságokat előhozó és megrögzített eljárással. Az ilyféle fonákságokról pedig azt állítottuk, hogy épen ők háborgalják a tisztán vett philosophálást a maga rendeltetészerű haladásában. Minden ingadozás nélkül állíthatjuk tehát most már azt is: hogy a tisztán vett philosophálás akadályaihoz vezető út nyomait feltaláltuk. Ámde, mivel tévelyítők és olykor veszélyesek is azon előítéletbeli ködrétegek, melyek a fölaltalt ugyan, de világosan még ki nem vehető útnyomok fölött boronganak: egy oly szövétnek után kell látnunk, mely minket a tekervényes bajoskodástól, ha lehet, bármely irány érdekében, megóvjon. E szövétneket e két szó ismerteti meg velünk: »felfogási fonákság«.

Méltán kérdezhetné ezek után a kétkedés embore: hogy ugyan mily alapon nyugodhatik az a nézet, mely a felhozott két szó alatt rejlik? Vagy létezik azon alap, vagy nem létezik. Ha létezik, a philosophálás ügyében való biztos eligazodhatás követeli, hogy föl legyen mutatva. Ha nem létezik, az is határozottan kijelentendő, hogy így annak nyílt tudása mellett egyszer már abból a haszontalannak híresztelt szörszálhasogatással járó

philosophálási viszketegségből kigyógyúlhassunk. Létezik-e tehát valódi az a szóban forgó alap?

Vizsgálódjunk. Annyi bizonyos, hogy tetteleg a tisztán vett philosophálásra csak az ész álláspontjáig fölemelkedett és annak határai között magát otthonosnak érző és tudó ember vállalkozhatik igazán. A másnemű álláspont embere is philosophálhat ugyan; de az olyannak philosophálása, a valami nem-philosophicumtól való függés miatt, nem lesz igazán valódi, mert nem igazán tiszta. A philosophálás, mely nem bizonyúl valódinak, mindenkor sínlik valamitől, a mi idegenszerű a philosophián belül. Honnan az ily elem? Bizonyos alappal kell birnia. Honnan ezen alap?

Valamint minden másnemű, úgy a philosophiai tudás is a tudásösztönben leli föl a maga létezésének alapját. Hát a tudásösztön? Ennek alapja a tökélyösztön. Hát ezé? Ezé meg az igazság eszméjén belül önmagát öntudatosan felfogó és szabadon tevő szellem. Tudva van, hogy a maga valódiságában vett szellem csak az és olyan, a mivé és a milyenné az magát az önfejlés útján az öntökélyesítés folyamatának fokain keresztül önérzőleg, öntudólag és önakarólag teszi. És mit művel a szellem akkor, midőn az ilynemű öntevést végrehajtja? Közvetlenül önmagát érzi át, közvetve önmagát érti át, öszszerűen önmagát éli át. Más szóval, a tisztán vett philosophálásnak ad, a rendeltetészerű haladás útján, kétségbe nem hozható kifejezést.

Akármi legyen ilyenkor az, a mi őt, az ily haladás folyamatán belül, igazán elősegíti, azt fokszerűleg méltánylandó tökélynek, azt ellenben, a mi neki, az érintett haladás ügyében hátrányul szolgál, szükségképen eltávolítandó akadálnak fogja ismerni. Mivel pedig a philosophiának, mint tudománynak, határai között, az eltávolítandó akadályok követelt megismerése is csak philosophiai, vagyis csak igazán megalapított lehet: első, a mivel a tisztán philosopháló szellemnek foglalkoznia kell, az eltávolítandó akadályok alapjaival való végezés.

Élesebben ható belátás kell azonban hozzá, nehogy a konkoly eltávolítása mellett, a valódi búzmagok is áldozatul essenek. És így, ha valahol, itt csakugyan szellemi szükséglet a kérdéses akadályok alapjainak előtérbe való állítása. Hol találkozhatnánk azokkal?

17. Hol találkozhatnánk? Nem másutt bizonyára, mint vagy a philosophián, mint tudományon kívül, vagy a philosophián, mint tudományon belül, vagy mind a két oldal határai között. Szempontok, melyeket az eltávolítás végett megismerendő akadályok elősorolásakor, bizvást felhasználhatunk. Az első szempont a külső, a második a belső, a harmadik az öszszerű akadályok elősorolását teendi lehetővé. Körül kell azonban tekintenünk, nehogy az akadályok közé, már az elnevezés által is, némi zavar csempésztessék be.

A fölemlítettek után könnyen juthatna valakinek eszébe az ily kérdés: gondolható az, hogy ugyanazon akadály külső is, philosophiai is legyen? Ha külső, nem lehet igazán philosophiai; ha philosophiai, nem lehet igazán külső.

Világos; de mégis csak azon föltét alatt, ha a »philosophiai« és a »külső« szavak elszigetelten hozatnak elő. Az elszigetelő tartás megszűntével megszűnik a zavar előidézése is. Tőlünk függ tehát e helyen is a baj elhárítása. Értetni kell mindamellett hozzá.

Mit állítottunk? Azt, hogy a philosophálás külső, vagyis oly akadályokba is ütközhetik, melyeknek alapjai a philosophián, mint tudományon, kívül keresendők.

Három fogalom lőn ismét kiemelve: a philosophiáé, az akadályé, meg az alapé. A philosophia szellemi előhozvány, az akadály szellemi fonákság. Hát az alap, melyből a külső akadályoknak eredniök kellene? Minő ez az alap, szellemi-e vagy nem-szellemi? Ha szellemi, mi oknál fogva keresendő a philosophián kívül? Ha nem-szellemi, mi az, a mi őt a philosophiával, mint szellemi előhozvánnyal, közelebbi összefüggésbe hozza? Az is világos, hogy itt sem fölösleges még, főleg nálunk, az útegyengetés. Lásunk tehát hozzá.

Előadottaink szerint az emberi szellem akkor philosophál, midőn az valamely tárgyra irányuló ismereteit az igazság és bizonyosság egységének álláspontjáról öntudatosan szintűgy, mint szabadon felfogja, áthatja és rendszerezi. Következőleg a szellem azonegy az előhozó okkal, a rendszer azonegy az előhozott okozattal, a philosophálás azonegy az előhozás folyamításával. És ez mind a szellemen belül leledzik.

De, ha mindez a szellemen belül leledzik, gondolhatná itt

is valaki, ugyan mi közük van akkor ezekhez a külső akadályoknak? Kérdés, mely ki nem kerülhető. Ha biztosan akarunk a kitűzött cél felé haladni, nem is tanácsolható a kikerülés. Eléje kell állanunk.

Az is lőn állítva, hogy a philosophálás akadályai szellemi fonákságok. Ha pedig ilyenek, nem lehetnek a szellemen kívül, hanem csak azon belül. De min alapszik és mire való a »külső« elnevezés? Az e kérdésre adható válasz ilyképen hangzik. A szóban forgó »külsőség« nem vonatkozik tulajdonképen a jelzett fonákságokra, hanem vonatkozik azon okokra, melyek az említett fonákságok szellemünkben való előzsendítésének alapokul szolgáltak. Ezen okok hatottak fenakítólag a szellemre, midőn az a megismerendő tárgyak felfogásával foglalkozott: innen a felfogás fonák volta, mely azután közvetlen okká lőn a következtében elfogadott és időjártával megrögzött nézetek fonákságának. Hogy az ily nézetek, ha egyszer megrögzöttek, a philosophiára irányuló megítéléskor sem hozhatnak elő mást, mint fonákul hangzó ítéleteket, az itt most már nem kíván magyarázatot.

Miért is a philosophálás, alapjaiknál fogva külsőknek állítható akadályai kívül eshetnek a philosophián, mint tudományon, de nem az öntevékenyítés útján érvényeskedő szellem hatáskörén. E hatáskörön belül önmagát érvényesítő szellem vagy a) önmagát azonosítja a létezőkkel; vagy b) a létezőket azonosítja önmagával, vagy c) mind a két azonosítást együttesen hajtja végre. Az első tevékenykedés elméletinek, a második gyakorlatinak, a harmadik öszszerítőnek szokott neveztetni. Az első a szellem életének ismeretekkel foglalkozó iránykörébe, a második az ugyanazon élet cselekvényekben megnyilvánuló iránykörébe esik, a harmadik a szellem életének valamennyi iránykörét átöleli. Az első a theoria, a második a praxis, a harmadik a theoria és praxis egyesítettségének világa. A philosophálás külső akadályai a praxisnak, belső akadályai a theoriának, öszszerű akadályai a kettő együttesítettségének határai között vernek gyökeret. Hogy ez a gyökerverés csak bizonyos föltételektől való függés mellett legyen megvalósítható, az iránt itt most már a legkisebb kétség sem keletkezhetik.

18. Fentebb az ellentétnek, most meg az azonosságnak ka-

tegóriája lön nyomatékossabban kiemelve, Világos az ok, mely az ilyenmő kiemelést szükségelte. Oly eredmény előhozására törekszünk, melynél az iménti kazegoriák befolyása nélkül úgy, a hogyan kívánatos, célhoz nem juthatnánk. Oda kívánunk ugyanis hatni, hogy a philosophálás, az utjában lelhető akakályok eltávolítása által, bármely idegenszerű elemtől megtisztítható legyen. A siker azonban két, olyféle feltétltől függend, melyek, földadatunk tárgyának tekintetéből, nagyon fontosak. Először ugyanis meg kell ismerkednünk a tárggyal, a hogyan az tényleges viszonyai között jelenleg van. E megismerést az ellentétesség kategóriájának segítségével fogjuk elérni. Másodszor előérzésével kell birnunk azon állapotnak, mely földadatunk tárgyának felfogását, nyanyannak tisztán vett természeténél fogva, mindig megilleti és követni is szokta. Ezen előérzést egyedül az azonosság kategóriájának itteni megérvényesítése fogja birhatóvá tenni.

A philosophiai tudomány, a minőnek az mostani fejlettségének elért fokán mutatkozik, nem nyugtatja meg teljesen az emberi szellemet. Ez tény, melyet sem kétséghe hozni, sem tagadni nem lehet, Nem lehet pedig egyfelül a külső viszonyok, másfelül meg a felszaporodott rendszerek azon egymással való meghasonlása miatt, melynek folytán egymás kölcsönös lerontására törekednek. Állapot, mely minden mást hozhat létre, csak valódi megnyugvást nem. Osztlýrészlünk tehát most a kielégítetlenséggel együtt járó nyugtalanság.

De másfelül az is tény, melyet szintűgy nem lehet kétségbe hozni, sem tagadni, hogy mi egy oly állapot utáni vágyódást fejtünk ki, mely teljesen megnyugtató legyen.

A már előadottak szerint ezen, egymással ellenkező állapotok lehetőségének forrását a tökélyösztlőn mivoltában kell keresnlünk. A tökélyösztlőn alakjában önmagát tevő, felfogó és érvényesítő szellem maga tesz arról bizonytságot, hogy akkor, midőn nyugtalanságának okait eltávolítja, a megnyugvás föltéteit pedig előzsendíti és megállapítja, csak azt hajtja végre öntudatosan és szabadon, a mit saját eredeti rendeltetésének utján, tehát szükségképen végre tartozik hajtani.

De mi az különösen, lehetne itt is kérdezni, mi az különösen, a mi őt az ily ellentétek között mozgó öntevésre folytonosan kénytetli? Nem más bizonyára, mint saját végessége és a

rá szünet nélkül módosítólag ható viszonyok nélkülözhetetlen befolyása. Rá nézve az ily befolyás, míg csak él, nélkülözhetetlen szükséglet; mert az embrei szellem csak létezési viszonyainak határain belül fejlődhetik igazán azzá, mivé öntudatos szabadságánál fogva, az öntökélyesítés útján haladva, fejlődnie kell. Csak létezési viszonyai között azonosíthatja önmagát az igazán létezőkkel; csak létezési viszonyai között azonosíthatja azokat önmagával: csak létezési viszonyai között foghatja tehát föl önmagát is, a létezőket is együttesen úgy, hogy azoknak felfogása az igazságban, és, ennek erejénél fogva, a tökélyesedésben is, mindinkább öregbedjék. Csak létezési viszonyai között lehetséges az is, hogy az érintett öregbedésnek érzése, tudása és akarása folytán a minél tejesebbé váló megnyugvást mindinkább megvalósíthassa önmagában.

Hogy mindez csak a folytonos küzdelemnek czéltudatos fenntartása mellett váljék megvalósíthatóvá, az itt most már az eddig előadottakból szükségképen következik. A folytonos küzdelem hivatásunk betölthetésének szükségképeni föltétele. Nincs törekvés, melynek irányainál a küzdelem mellőzhetőnek bizonyulna. Küzdenie kell tehát az embernek akkor is, midőn philosophál, vagyis midőn az ész álláspontjáról az igazság és bizonyosság egységével tudományosan foglalkozik. Kell pedig küzdenie a philosophálóknak I. azon akadályokkal, melyeket külsőknek, II. azon akadályokkal, melyeket belsőknek, III. azon akadályokkal, melyeket önszerűeknek nevezünk.

A következő szakaszokban ezekről leendő szó.

Dr. Horváth Cyrill.